

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

ՍԿԶԲՆԱՌՐՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ.

Բ.

Քանի որ մարդիկ սկսան հանգիստ կեանք ունենալ, իրենք ալ աւելի բազմացան: Այն երկիրը որ ատենով հարիւր տնուորի կրաւէր, հազարաւոր տներու համար նեղ եկաւ. ուստի սկսան հեռաւոր տեղեր երթալ որ իրենց ապրուստ գտնեն: Ագահութիւնը, խեղճութիւնը, հետաքրքրութիւնը պատճառ եղան մարդկանց զանազան կլիմաներու տակ երթալուն. բռնաւորներուն ձեռքէն աղատիլ ուզող մարդիկը մինչեւ աշխարհիս ծայրերը գնացին, եւ այնպէս ամէն տեղ բնակիչներով լցուեցաւ:

Քանի որ մարդիկ մէկմէկէ հեռացան՝ թէ տեղով եւ թէ իրենց ապրուստին կերպովը, մոռցան թէ իրենք ամէն ալ մէկ հօր որդիք են. սկսան մէկմէկու վրայ այն աչքով նայիլ որ իբր թէ տարբեր տեսակ մարդիկ լինէին. ուստի եւ սկսան իրարու հետ վեճեր բանալ, թշնամութիւններ ընել եւ սրտաւրով մէկմէկ յաղթելու փնտրել: Հարկ եղաւ սահմաններ որոշել, եւ իրարու հետ դիմելով զնել: Հասկըցան հետ զհետէ որ մէկմէկու կարօտ են, եւ քաղաքական կրթութեամբ իրարու գէժ ունեցած ատելութիւնն զնկսեցուն, բայց հակառակութիւնը եւ մէկմէկ անցնելու փնտրելը չվերցաւ մէջերէն: Մեծամեծ տէրութեանց փառասիրութենէն փոքր տէրութեանց աչքը վախցաւ. նմանապէս մէկմէկու հաւասար տէրութիւնները սկսան իրարու վրայ նախանձիլ. անով դուրուեցաւ իրաւունք ազգաց ըսուած սկզբունքը, որ թէպէտ բնական իրաւանց վրայ հաստատուած է, բայց անոնց ոյժը չունի. վասն զի ըստ զանազան տեղեաց եւ ժամանակաց կրկնուի:

Նոր ժողովրդեան դրացիները այնպիսի ձեռագործներ ու կերակրեղէնք ունեցան որ նոցա երկիրը չէր բերեր. ասով վաճառականութիւնը ծաղկեցաւ: Իսկզբան առուտուրը փոխոց ընելով կլինէր, այսինքն ապրանքի տեղ ապրանք կառնուէր ու կտրուէր. բայց երբ տեսան մարդիկ որ ապրանքը շատ տեղ կրունէ, եւ զայն մէկ տեղէն մէկալը տանիլը

կամ պահելը դժուար է, անոնց արժէքին հաւասար արժէք ունեցող բան մը հնարեցին, այսինքն ստակը. ուստի այն մետաղներն որ քիչ կգտնուին՝ նշան եղան հարստութեան:

Երկու դրացի ժողովրդոց մէջ երբ մէկը ոսկի շատ ունէր եւ միւսը աղքատ էր, աղքատ ժողովրդեան մէջ ամէն բան աժան կը լինէր, ուստի արհեստներն ու երկրագործութիւնը անոր մէջ ծաղկեցան. իսկ ոսկի շատ ունեցողին մէջ ետ մնացին, վասն զի ամէն բան թանկեցաւ, եւ իրենց երկրէն դուրս ապրանք տանելը բաներնուն ձեռք չէր տար: Ասով ալ իմացուեցաւ թէ ճշմարիտ հարստութիւնը ոսկին չէ, հապա աշխատութիւնը, սակաւապէտ կեանքը եւ առատութիւնն է:

Քաղաքական ընկերութեան նոր ձեւացած ժամանակը հարկաւ մեծ տարբերութիւն չըկար հարստին ու աղքատին մէջ. բայց այս նախաստորիներ շուտով աւրուեցաւ: Մէկը իւր երկրէն քիչ բերք առաւ, մէկալը շատ. աշխատասէր մարդը փող վաստակեցաւ, խրնայողը աւելցուց, եւ շուայլը մտնեց: Որը շատ զաւակի տէր եղաւ, որն ալ անզաւակ մնաց: Հայր մը կմեռնէր, իւր որդւոցը դնեմք թէ հաւասար ժառանգութիւն կթողուր. բայց նոցա ուժին՝ խելքին ու ճարտարութեանը անհաւասարութիւնը՝ հարկաւ տարբերութիւն պիտի ձգէր նաեւ նոցա աստիճանին ու հարստութեանցը մէջ:

Ոմանք այնչափ շատ երկիրներ ունեցան որ իրենք չէին կրնար բանեցընել. խօսք դըրին երկիր չունեցողներուն հետ որ նոքա իրենց հողերը բանին, եւ անոնց բերքէն բաժին ունենան. եւ ահա այս կերպով՝ որը նոյի skir եղաւ եւ որը ծառայ կամ usrnկ:

Աղքատները հարուստներուն ընկան. փոխ ուղեցին անոնցմէ՝ խոստանալով որ նաեւ շահով հանգերձ վճարեն, կամ թէ իրենց հողերը անոնց ծախեցին: Որպէս զի երկու կողմէն ալ ասպահով լինին, հարկ եղաւ որ ուրիշները երաշխաւոր կենան անոնց մէջ. ասով սկսան զանազան դաշնաստորիներ:

Մարգուս գործունէութեանը աւելնալուն մէկ պատճառն ալ իրեն բնական տգիտութիւնն է, որով ունեցած աղէկութիւններէն կձանձրանայ ու չունեցածին ետեւէն կլաղէ: Հարկաւոր ապրուստը ունենալէն ետքը՝ պէտք եղաւ շինծու կարօտութեանց ետեւէն իյնալ: Հարուստը սկսաւ ջանալ որ իրմէ վեր մարգ-չգտնուի. փառասիրութիւնը եւ ձանձրութիւնը հնարեցին զեղխութիւնը. անով նախնական պարզութիւնը վերացաւ, կարօտութիւնները շատցան, մեղկութիւնը արիւթեան վրայ զօրացաւ, զուարճալին օգտակարէն վեր դրուեցաւ, եւ անձնասիրութիւնը ամէն բանի յաղթեց:

Հարստութեան տարբերութիւններով այլ եւ այլ տեղերն ալ սկսան իրարմէ տարբերիլ. մէկ տեղը մէկալէն աւելի բարեբեր եղաւ, անով բնակիչները շատցան. ագարակը զեղ գարձաւ, գեղը աւան, աւանը փոխք, քաղաքը մայրափոխք, եւ անոր բնակիչները ազնուականներ, իշխանաւորներ, պաշտօններ, սեպուհներ,

պաշտականներ, նախարարներ, եւ այլն:

Եւ ահա այս կերպով ձեւացաւ ու առաջ գնաց մարգկային ազգիս քաղաքական ընկերութիւնը:

Յաւալին այս է որ այն քաղաքական ընկերութիւնը իւր յառաջագիմութեանցը հետ շատ պակասութիւններ ալ ունեցաւ, եւ մինչեւ ցայժմ աշխարհիս երեսը գտնուած քաղաքական օրէնքներուն գրեթէ ամէնն ալ մեծամեծ պակասութիւններ ունին. այսու ամենայնիւ այս անկատար օրինաւորութիւնը անսանձ ազատութենէն հազար անգամ լաւ է: Սորա համար է որ օրէնք՝ իրաւունք, կարգ-կանոն, սահման եւ սահմանադրութիւն ամենահարկաւոր են ամէն ազգաց եւ ժողովրդոց, եթէ կուզեն իրենք զիրենք լաւ կառավարել եւ քաղաքակիրթ ընկերութիւն մը ունենալ:

Ուրիշ յօդուածով մը կտեսնեմք թէ կառավարութիւնները ինչպէս ձեւացան, եւ քանի տեսակ կառավարութիւն կայ:

Բ Ա Ռ Ա Ջ Ն Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԱՆԻՍՏՐԱԲԱՆ ԼԵՋԱՐԻՆ ՔԱՆԻ ՄԻ ԲԱՌԵՐԸ.

Ինիւ. — Ոմանք ի՞նչ աննշան ձայնին տեղը ինիւ բառը կգործածեն՝ Տաճկաց նե, նեսե, նեսե, բառերուն տեղը, որ սովորաբար մուսուլման մարգկանց բերնէն ստէպ կլսուի, ինիւ... իիւ... իիւն իիւ... Ոմանք աւելի եւս գործածելով՝ այդ աննշան բառին աննշան բայն ալ կշինեն ու կըսեն, ի՞նչ արի, ի՞նչ իւիւ, եւ գիմացինին սիրտը կնեղացնեն:

Ինիւնիւ, ինիւնիւ, ինիւնիւ, ինիւնիւ, ինիւնիւ, ինիւնիւ, ինիւնիւ. — Սոքա ամէնն եւս կարելի է գործածել ըստ տեղւոյն՝ բացի վերջինէն, որոյ անկանոն եւ տգեղ ձեւը յայտնի կեցած է:

Իջնալ, ինջնալ, իշնալ. — Որովհետեւ գրոց լեզուին մէջ իջնալ է, յայտնի բան է որ լաւ է իջնալ կամ ինջնալ ըսելը՝ Խրիմեցոց եւ Հայաստանցոց պէս, քան թէ իջնալ, ինջնալ, իշնալ, ինչպէս որ կըսեն փոքր Ասիոյ եւ Պօլսոյ Հայերուն մեծ մասը:

Իվեր. — Այս բառը աշխարհաբանին մէջ կը գործածուի՝ տաճկերէն պերի բառին նշանակութեամբը, զոր օրինակ «Երկու օրէն իվեր

(իբրի կիւնտէն պերի)»: Ոմանք կարծեն թէ գրոց լեզուին իվայր կամ իվեր բառէն առնուած է, բայց այնպէս չէ, այլ նոյն իսկ տաճկաց պերի բառն է՝ պէն վելի փոխուած. եւ ասոր մէկ ասպացոյցն եւս այն է որ Խրիմու Հայերը իվեր չեն ըսեր, այլ վերի կըսեն. «Երկու օրէն վերի, անկից վերի» զինքը տեսած էս վերի». թող որ գրաբանին ոչ իվեր եւ ոչ իվայր բառերը այս նշանակութիւնը չունին: Լաւ կլինէր ուրեմն աշխարհաբանին մէջ եւս ասոր տեղը գործածուէր ըստ կարի հեսկ բառը. «Երկու օրէն հեսկ. յայնմհեսկ. յորմէհեսկ զինքը տեսած եմ» եւ այլն:

Իր, իրեն. — Գրոց իւր եւ իւրեան բառերուն տեղը իր, իրեն ըսելը սովորական գարձած է շատ աշխարհիկ լեզուաց մէջ. բայց որովհետեւ իւրը աւելի անուշ ու աւելի ուղիղ է, եւ իւր (բան) բառին հետ եւս շփոթելու վտանգը չունի, փափաքելի է որ սովորութիւն գաւնայ ամէն տեղ իւր ըսել եւ գրելը, ինչպէս նաեւ իւրեան, իւրեանց, քան թէ իրեն, իրենց, կամ իրան, իրանց: